

УДК 364.2

Олена Іванова

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НА СЕЛІ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ З ТОЧКИ ЗОРУ СІЛЬСЬКИХ ЖИТЕЛІВ (за матеріалами дослідження в Донецькій області)

Стаття містить результати дослідження, проведеного в жовтні 1998 р. в межах спільного українсько-британського проекту підтримки розвитку агробізнесу в Донецькій області. В результаті проведення 32 фокус-груп в 9 селах Старобешевського та Слав'янського районів, було визначено основні соціальні проблеми та потреби жителів досліджених сіл. Серед них було виділено 9 найгостріших проблем: безробіття, транспортне сполучення, організація дозвілля, медичне обслуговування, водопостачання, газопостачання, побутове обслуговування, проблеми з паливом та опаленням, робота шкіл та дошкільних закладів. В статті аналізуються пропозиції селян по вирішенню цих проблем. Надаються рекомендації щодо можливих на місцевому рівні шляхів подолання визначених проблем.

Ця стаття містить результати дослідження по визначенню соціальних проблем на селі, що його було проведено в межах проекту підтримки розвитку агробізнесу в Донецькій області.

Означений проект розпочато у вересні 1998 року за підтримкою Британського Урядового Фонду "Ню-Хау" в рамках Програми розвитку сільського господарства. Виконання проекту здійснюється консорціумом у складі Консалтингової фірми "Агросистемз (Оверсиз) лімітед", "САК інтернейшінел", "Гамлет Траст", Департаменту соціологічних досліджень університету м. Шеффілд, Школи соціальної роботи Національного університету "Києво-Могилянська академія". Дослідження було здійснено в жовтні 1998 р. групою, що складалася із співробітників та слухачів магістерської програми Школи соціальної роботи НаУКМА.

Дослідження сільського населення як окремого об'єкту, що проводилися в минулі роки, стосувалися в першу чергу проблем, пов'язаних з міграцією сільського населення до міст. Пізніше увагу було зосереджено на вивченні трудових ресурсів села [1; 2], проблемах реформування сільськогосподарської сфери [3], розвитку фермерства та підприємництва. Останнім часом з'явилися публікації щодо добробуту сільського населення, особливостей споживання матеріальних благ та формування доходів сільських сімей в сучасних економічних умовах [4; 5]. Наразі складається парадоксальна ситуація, коли в країні зі значною часткою агропромислового

сектору спостерігається зростання бідності. Населення, що живе на родючих землях, не може нагодувати навіть саме себе. Разом з тим, загальний занепад торкнувся не тільки виробничої, а й соціальної сфери на селі. Ситуація загострюється значним відставанням надходження новітньої інформації до сільської місцевості, більш повільним процесом сприйняття реформ, інертністю свідомості селян.

Нагальність даного дослідження обумовлена практично цілковитим браком науково достовірної інформації щодо стану соціальної сфери на селі, зокрема, розвитку соціальної інфраструктури та установ соціальної допомоги. Деякі дослідження, що проводилися в цій сфері, як правило дають інформацію лише про окремі соціальні проблеми сільського населення [6;7;1]. В умовах сучасної ситуації в Україні, з обмеженим обсягом коштів, що їх держава може витратити на розвиток соціальної сфери та соціальний захист населення, необхідною виявилась інформація про комплексну характеристику соціальної сфери на селі та першочергові напрямки й реальні можливості її реформування.

Основною метою дослідження було визначення соціальних проблем та потреб сільських жителів обраного регіону, їхнє ставлення до існуючого соціального обслуговування і соціальної допомоги, а також аналіз їхніх пропозицій щодо покращання та створення нових форм соціального обслуговування.

Об'єкти і методи

Дослідження провадилось у 5 селах Старобешівського (Солнцево, Кам'янка, Краснопілля, Глінки, Перемога) та 4 селах Слав'янського (Олександрівка, Малинівка, Хрестище, Богородичі) районів Донецької області. Ці 9 сіл входять до складу 18 сіл, де було розпочато реформування агропромислових підприємств.

Серед завдань дослідження, яких планувалося досягти за допомогою методу фокус-груп, було визначення соціальних проблем і потреб сільських жителів та аналіз їхніх пропозицій по розв'язанню цих проблем (учасникам фокус-груп пропонувалося визначити 5 найгостріших проблем, проранжувати їх та визначити можливі на їхню думку шляхи розв'язання цих проблем). Матеріалом для аналізу були аудіозаписи проведених фокус-груп.

Фокус-групи було сформовано за віковими ознаками (з урахуванням побажань замовника від 10 до 79 років) та соціального статусу. Таким чином, було виділено 4 типи фокус-груп:

1. *Діти і молодь* (школярі 10–17 років).

2. *Робітники* 18–55/60 років, тобто не старші працездатного віку (колгоспники, працівники робітничих спеціальностей КСП тощо).

3. *Службовці* 18–55/60 років (вчителі, бухгалтери, лікарі).

4. *Пенсіонери* 55/60–79 років.

В ході дослідження було проведено 32 фокус-групи: 18 у Старобешівському та 14 у Слав'янському районах. В тому числі з 6 групами школярів, 8 — робітників, 9 — службовців, 9 — пенсіонерів. Всього в роботі фокус-груп брали участь 302 жителі сіл.

Отримані результати

Аналіз проведених фокус-груп дозволив визначити за частотою згадування та середнім рейтингом проблеми (середній рейтинг проблеми визначався шляхом ділення суми всіх рейтингів, що їх було визначено для цієї проблеми, на кількість згадувань останньої) основні соціальні проблеми жителів досліджених сіл:

1. Безробіття: згадувалося 18 фокус-групами; середній рейтинг 2 (18;2).

2. Транспортне сполучення (18; 3).

3. Організація дозвілля (17; 4).

4. Медичне обслуговування (16; 3).

5. Проблеми водопостачання (15; 2).

6. Газопостачання (10; 3).

7. Побутове обслуговування (10; 4).

8. Проблеми з паливом та опаленням (8; 2).

9. Робота шкіл та дошкільних закладів (8; 4).

Цей перелік дозволяє дійти висновку, що більшість найголовніших проблем, що їх було

визначено селянами, передусім стосується роботи соціальної інфраструктури сіл.

Далі розглянемо кожну з цих проблем та можливі шляхи розв'язання, що їх було запропоновано сільськими жителями.

1. Безробіття

Проблема згадувалася більше ніж половиною груп: 18 з 32. Середній рейтинг проблеми — 2. Запропоновані шляхи розв'язання проблеми безробіття:

> Відкрити службу працевлаштування ("*Необходима служба, которая помогает устроить-ся на работу*").

> Створити додаткові робочі місця:

- в будинку культури (дискжокея, кіномеханіка);

- відкрити комплекс побутових послуг (ательє пошиття одягу, майстерню по ремонту взуття, побутової техніки);

- соціального працівника для обслуговування літніх самотніх жителів села;

- реалізаторів продукції.

> Побудувати переробні підприємства (підприємства по переробці фруктів та овочів, винний цех, млин, маслобойню). Відкрити хлібопекарню.

> Реставрувати ті, що вже є, — маслобойню, пекарню, винний цех.

> Збільшити площі орної землі ("*при совхозе был сад, теперь это 80 га земли, на которой сейчас следует работать*"); масштаби рослинництва (зокрема зернових). Відродити городництво.

> Відродити свилярство, збільшувати поголів'я худоби.

> Розвивати фермерство.

Як показує аналіз фокус-груп, більшість сіл мають достатній потенціал робочих місць. Для заповнення їх у деяких випадках необхідна реконструкція об'єктів як виробничого, так соціально-побутового та культурного призначення, що залежить передусім від місцевого керівництва. В інших випадках необхідне навчання, підвищення кваліфікації чи перекваліфікація (особливо для сфери побутового обслуговування, організації дозвілля, додаткових програм у галузі освіти). У цьому напрямку робота повинна вестись на рівнях районів та області із залученням центрів зайнятості населення по впровадженню навчальних програм, що відповідають існуючому попиту. Наступна ідея, що, можливо, заслуговує на увагу: необхідність централізованої закупівлі сільгосппродукції та її реалізація кимось із місцевих жителів, оскільки нині закупівля йде по значно заниженим цінам ("*сампроизвожу, а продать не могу*", "*те, кто приезжает покупать*,"

установлюють свою ціну на продукцію"). В цьому випадку найефективнішим було б поєднання ініціатив місцевого керівництва для сприяння цій діяльності та створення коротко-термінових навчальних програм центрами зайнятості. Можливими діями на державному рівні було б законодавче закріплення пільгових кредитів та оподаткування для підприємців із сільської місцевості, що розпочинають там бізнес.

2. Транспортне сполучення

Проблема згадувалася більш ніж половиною груп: 18 з 32. Середній рейтинг — 3. Пропозиції щодо шляхів розв'язання проблеми значно відрізняються не тільки в кожному з сіл, але також у межах одного села. Так, наприклад, щодо графіку руху автобусів, то було запропоновано різні варіанти. Від такого, щоб автобус їздив за розкладом у зручний для людей час, до пропозицій по збільшенню кількості рейсів, з визначенням їх різної періодичності: у вихідні, кілька разів на тиждень, *"лучше всего в субботу и в понедельник: в субботу везет людей на базар, а в понедельник отвозит учеников"*, двічі на день.

Разом з тим, часто-густо висловлювалося більш глибоке розуміння проблеми:

- > *"Постоянный автобусный рейс не окупал себя, поэтому нужно, чтобы автобус ходил по определенным дням, чтобы окупал себя"*.
- > *"Кто больше всех ездит, так это пенсионеры, а они не платят, вот автобусникам и невыгодно. Я пенсионер и согласен, чтобы пенсионеру давали три бесплатных билета на месяц, а за остальные поездки нужно платить полную стоимость, вот тогда им будет выгодно"*.
- > *"Нужно договориться непосредственно с водителями автобусов о количестве рейсов и оплате проезда"*.

Але проголошувалися і прямо протилежні вимоги:

- > *"Установить контроль над тем, чтобы водители не повышали цену за проезд"*.
- > *"Установить льготные цены на транспорт для детей и студентов"*.

Також різні думки висловлювалися щодо того, в чийому віданні має бути автобус: держави чи колгоспу.

Йшла мова і про спеціальні рейси, які б за графіком привозили спеціалістів, дільничного лікаря, вчителів.

Таким чином, можна дійти висновку, що кожне село має свої потреби в кількості та напрямку поїздок. Тому, можливо, доцільніше було б мати автобус у веденні місцевих сільрад, що надало б можливості складання більш гнучких

графіків руху, які переглядалися б у залежності від місцевих особливостей, сезону, раптових ситуацій тощо. А також залежно від фінансових можливостей господарства встановлювати кількість пільгових поїздок та груп, яким вони надаються.

3. Організація дозвілля

Було запропоновано такі шляхи розв'язання проблеми:

- > Реставрувати клуб, відновити роботу кінозалу, відеозалу; більярду.
- > Відремонтувати спортзал, обладнати його тренажерами; обладнати спортивний майданчик; довести до ладу стадіон; призначити відповідального за організацію спортивної секції (*"может быть это будет школьный учитель физкультуры"*).
- > Організувати роботу різноманітних секцій, гуртків за інтересами, організувати платні гуртки для дітей (*"их могли бы вести учителя"*).
- > Покращити роботу будинку культури/клубу.
- > Побудувати розважальний комплекс.
- > *"Организовать хорошую дискотеку с нормальным оборудованием"*.
- > Організовувати вечори.
- > Організувати роботу ігрових залів (з настільними, електронними іграми, комп'ютерами).
- > Відкрити кафе.

Таким чином, проблема складається з двох аспектів: браку коштів у місцевих бюджетах для відновлення матеріально-технічної бази закладів культури та потреби у фахівцях, здатних налагодити цікаве культурне життя в селі, вести різноманітні гуртки. Проблема браку фахівців полягає в тому, що випускники навчальних закладів не поспішають їхати в села, зважаючи на відсутність житла, погані побутові умови. Тому виходом із ситуації було б, як це вже пропонувалося при розгляді проблеми безробіття, перенавчання та підвищення кваліфікації саме для місцевих жителів. Що ж до відновлення матеріально-технічної бази, то для розв'язання цієї проблеми потрібно об'єднувати зусилля як місцевих бюджетів, так, у першу чергу, й коштів колгоспів, колективних сільськогосподарських підприємств (КСП). Заохочувати приватну ініціативу по створенню кінозалів, ігрових, тренажерних залів, дискотек тощо (наприклад, надавати підприємцям у безоплатну оренду приміщення клубів, шкіл).

4. Медичне обслуговування

Як окремі проблеми було названо відсутність лікарні, швидкої допомоги та поганий стан здоров'я жителів.

Аналіз ситуації виявив брак не тільки вузьких фахівців, а й такий факт, що в багатьох селах немає навіть лікаря. Існує проблема з медикаментами та медичним обладнанням (як діагностичним, так і лікувальним).

Що стосується оплати за медичні послуги, то згоди в цьому питанні серед учасників фокус-групи не було. Люди молодшого віку, в тому числі школярі, бачили розв'язання проблеми у встановленні оплати за медичні послуги (*"нускай бы это было платно, все равно люди ходили бы, даже если бы визит к вра чу стоил около пяти гривен"* [1.3—1.4 \$]). Люди старшого віку, переважно пенсіонери, навпаки, висловлювались за безкоштовні медикаменти та медобслуговування.

Були запропоновані такі шляхи для поліпшення медичного обслуговування:

- > *"Построить новое здание больницы, или отремонтировать уже имеющееся свободное здание, кадры для работы в больнице в селе есть"*.
- > *"Приобрести машину скорой помощи, которая, при необходимости, могла бы доставить в районную больницу"*.
- > *"Создать график, согласно которому в село приезжали бы специалисты, участковый. График есть, но он не соблюдается, необходимо, чтобы в районном управлении здравоохранения следили за выполнением графика"*.
- > *"Нужно либо установить контроль за работой медсестры, либо уволить ее"*.
- > Недостатньо існування тільки одного ФАП у селі (*"и тот собираются закрывать"*). Потрібно, щоб у селі був хоча б один лікар (*"Раньше больничный открывали здесь, а теперь..."*), *"неплохо было бы иметь стоматолога, хирурга, дерматолога"*.
- > Придбати медичне обладнання, в т. ч. для електрофорезу, УВЧ, рентгену.
- > *"Построить жильё — тогда станет возможным приезд в село на постоянную работу врача"*.
- > *"Обеспечить медпункт медикаментами"*.

Задля вирішення проблеми поганого здоров'я пропонувалось побудувати спортивно-оздоровчий комплекс для дорослих та дітей, в якому мав би бути спортивний зал з тренажерами, оздоровчі процедури, басейн.

Виходячи з реальної ситуації, найбільш імовірним з того, що можна здійснити в сучасних умовах, виявляється:

- запровадження окремих платних медичних послуг з наданням пільг (за рахунок районних бюджетів) самотнім пенсіонерам;
- створення на районному рівні мобільних пересувних діагностичних лабораторій, стоматологічних кабінетів;

- профілактичні огляди жителів сіл виїзною бригадою спеціалістів за встановленим графіком;
- придбання та утримання за рахунок місцевих бюджетів машин швидкої допомоги.

5. Проблеми з водопостачанням

(немає води поблизу села, перебої з постачанням води, вода непридатна для пиття, не працює водогін). Проблема з водою, в тому чи іншому вигляді, була згадана в кожному селі.

Також практично у кожному селі респонденти бачили реальні можливості покращити ситуацію:

- > Очищати існуючі свердловини, побудувати очисні споруди.
- > Купити насоси, мотори; встановити/ поміняти/ труби.
- > Збільшити кількість свердловин.
- > Збільшити кількість насосів більшої потужності.
- > Відремонтувати водогін.
- > *"Организовать автобус, чтобы возить питьевую воду, так как у нас вода техническая, а нормальная в Солнцево за 8 км."*

Половина відповідей засвідчила, що люди готові зібрати гроші для розв'язання проблеми з водопостачанням, в інших пропонувалося фінансування здійснити за рахунок колгоспів (*"Деньги можно собрать с людей, или пусть колхоз заплатит"*) або *"деньги на ремонт взять из уплаты коммунальных услуг"*.

6. Проблеми газопостачання

Учасники фокус-груп вказували на те, що поруч з їхнім селом пролягає газопровід (*"десять лет мы уже говорим о природном газе, он у нас рядом идет, уже и деньги перечислили, а его как не было, так и нет"*), залишається лише *"подвести газопровод к селу"*, *"протянуть газ к селу, а дальше люди сами подведут его к своим домам"*. Про можливість фінансування висловлювалися різні пропозиції: *"взять кредит в банке на длительный период"*, *"в газификации должны участвовать деньги областного бюджета, даже шахты, подсобного хозяйства — каждый бы что-то дал, и газ можно провести в село"*.

Іншим шляхом розв'язання проблеми є забезпечення балонним газом (*"Унас только 15 %/о людей пользуются газом. Причина этому простая — его не подвозят"*; *"И баллоны отняли, и природного нет"*). З точки зору селян, забезпечення балонним газом не є нездійсненою проблемою, необхідна тільки **організація** постачання:

- > *"принимать заявки от односельчан на доставку газа"*;
- > *"централизованно закупать газ"*;

- > *"организовать в селе пункт продажи баллонного газа"*
- > *"отремонтировать газохранилище"*.

7. Побутове обслуговування

Зокрема у двох фокус-групах пенсіонерів, як окрему проблему визначено відсутність лазні, також групою пенсіонерів — відсутність пункту громадського харчування. Всього з 10 фокус-груп, що згадали цю проблему, більше половини, а саме 6 — групи пенсіонерів.

Окрім лазні та пункту громадського харчування, було наголошено на бракові ательє пошиття одягу та ремонтних майстерень (по ремонту взуття, побутової техніки і телерадіоапаратури). Хоча не раз висловлювалася думка, що згадані послуги не зможуть окупатися в селі.

Для поліпшення побутового обслуговування конкретних заходів запропоновано не було, крім *"найти средства у администрации хозяйства для создания Дома быта"*.

На нашу думку, розв'язанням проблеми була б перекваліфікація безробітних з числа місцевих жителів в районних центрах зайнятості за такими напрямками та підтримка приватної ініціативи наданням сільрадами в безоплатну оренду вільних приміщень.

8. Проблеми з паливом та опаленням

Найгостріше цю проблему сприймають пенсіонери, які не в змозі не тільки заплатити за паливо, його доставку, але навіть якщо його привезли, більшість не можуть його занести і скласти. З 8 фокус-груп, у яких було названо цю проблему, 4—групи пенсіонерів. Пропонувалося:

- > *"Организовать бесплатную помощь пенсионерам за счет колхоза"* *"Выдавать пенсионерам хотя бы по тонне угля на зиму"*.
- > *"Обеспечить доставку угля на дом"*.
- > *"Наладить работу общей котельни, чтобы обогревать детский сад, школу, ФАП, учреждения в селе"*.

9. *Робота шкіл та дошкільних закладів* (відсутність дитячих садків, ясел, шкіл або їх незадовільна робота).

Окремим блоком групи школярів (2 з 8 згадали цю проблему) відокремили проблеми, що стосуються навчання:

- високі ціни на підручники;
- недостатня кількість гуртків у школі та їх нецікава робота;
- недостатня кількість та обмежений вибір книг у сільській бібліотеці;
- брак інформації про заклади, в які можна піти навчатися після закінчення школи.

Для розв'язання деяких з названих проблем школярами було запропоновано:

- > *"Вести кружки должен местный учитель, так как из города не всегда приезжает"*.
- > *"Если это спортивный кружок, то нужно чтобы там занимались разными видами спорта"*.
- > *"Чтобы в школу приезжали из разных учебных заведений и рассказывали о них", "чтобы были справочники для поступающих в сельской библиотеке"*.
- > *"Отправит учителей на курсы повышения квалификации", запросити вчителів з райцентру, організувати для них спеціальний автобус*.
- > *"Если решится проблема с жильем, можно будет приглашать других учителей, организовывать, чтобы учителя вели факультативные занятия для способных детей"*.

Інші проблеми, що їх було названо:

Відсутність допомоги літнім людям була названа 6 групами (6).

Проблеми електроенергії: відсутність електрики або перебої в постачанні (6).

Проблеми екології: накопичення сміття, забруднення землі, водоймищ (5).

Алкоголізм (4).

Незадовільна робота магазинів (4).

Якість доріг (4).

Житлова проблема (3).

Низький рівень культури (3).

Злочинність (2).

Тяжкі умови праці (1).

Наркоманія (1).

Відсутність церкви (1).

Відсутність стимулювання приватного підприємництва (1).

Відсутність піклування про дітей (1).

Порушення прав людини (1).

Для комплексного рішення проблем з ВОЛО-І газопостачанням, опаленням та іншими комунальними послугами, було запропоновано створити службу комунальних послуг в селі, яка б стежила за роботою *"инесла ответственность за качество"*.

Деякі учасники фокус-груп запропонували радикальний спосіб вирішення багатьох проблем у селі — змінити місцеву владу на таку, яка б більше прислухалась до потреб людей. Інша загальна пропозиція: проблему браку коштів в селі вирішувати на рівні уряду — підвищити ціни на сільгосппродукцію.

Висновки

Аналіз проблем, що їх було визначено сільськими жителями, дозволяє зробити такі висновки.

Соціальна сфера на селі практично зруйнована, її відновлення (особливо матеріально-технічної бази) пов'язано зі значними труднощами передусім внаслідок важкого економічного стану в країні. Найголовнішу проблему більшість опитаних вбачають у бракові грошей: затримках та невеликому розмірі заробітної плати та пенсій, майже припиненню фінансування соціальної сфери з бюджету. Застарілість технологій, виробничого обладнання й техніки не сприяє збагаченню колгоспів та сільськогосподарських підприємств. Разом з тим, більшість визначених проблем можна і потрібно розв'язати на місцевому (районному) рівні, рівні громад. Нижче наведено пропозиції, які на нашу думку, реально здійснити на сучасному етапі.

1. На жаль, зараз в Україні бракує досвіду розвитку громад, відчувається брак відповідної освіти лідерів місцевого самоврядування. В сільській місцевості, на відміну від міст, майже відсутні громадські організації, групи самопомогли, які могли б діяти, захищаючи власні інтереси. Тому в цьому напрямку особливо увагу необхідно приділити формуванню активної позиції селян, подоланню інертності та активізації їхніх власних можливостей, заохоченню ініціативи на місцях, широкому інформуванню щодо можливості роботи

громади, навчання формальних та неформальних лідерів громад.

2. Значну частину проблем можливо розв'язувати на рівні сільрад за рахунок оптимізації адміністрування та менеджменту (наприклад, централізувати збір замовлень на постачання балонного газу, організувати допомогу школярів літнім людям).
3. Існує значна деформація на ринку праці в сільській місцевості. Поруч з проблемою безробіття стоїть проблема нестачі кадрів (переважно в галузях побутового обслуговування, культури, збуту, освіти, а також менеджменту). В цьому напрямку реальним шляхом є цільове перенавчання та перекваліфікація сільського населення на базі районних центрів зайнятості.

На думку авторів проекту, успішне реформування агропромислової сфери не можливе без істотних змін у соціальній сфері на селі. Головна мета проекту — змінити усталену думку, яка залишилася у спадок з часів радянської влади, що держава повинна надавати, а приватні особи чи хазяйства користуватися певними благами. Допомогти зрозуміти, що офіційні особи різних рівнів повинні відшукувати та приймати рішення в межах своєї компетенції (області, району, села, підприємства). А сільські жителі повинні зрозуміти, що окремі групи людей можуть знаходити розв'язання проблем разом. Тільки розвиток місцевого самоврядування, розвиток громад може врятувати села від існуючого занепаду.

Список використаної літератури

1. Черкаська Є., Величко Н. Трудоактивність сільського населення та її зв'язок з рівнем здоров'я // Україна: аспекти праці.— 1997.— № 6.— С 32—35.
2. Шепотько Л., Гудзинський С Трудові ресурси села: сучасна ситуація, нові аспекти мислення // Україна: аспекти праці.— 1996—№ 2—3.— С 20—22.
3. Пилипенко В., Тарасенко В., Титарчук М. Держава, реформи, селянство // Україна: аспекти праці.— 1998.— № 4.— С 29—33.
4. Бугуцький О., Орлатий М. Споживання матеріальних благ сільським населенням України // Україна: аспекти праці.— 1996.— № 6.— С 28—33.
5. Вдовиченко М., Нестерець М. Доходи сільського населення та його соціальний захист // Україна: аспекти праці.— 1996.— № 1.— С 34—37.
6. Красюк Г. Система соціального захисту в регіоні: підсумки соціологічного дослідження // Соціальний захист.— 1998.—№7.—С 36—41.
7. Святненко Г. Соціальні проблеми сільських жінок у період трансформації суспільства // Соціальна політика в Україні та сучасні стратегії адаптації населення. Збірник наукових статей. К., 1998. С 187—192.

Olena Ivanova

**SOCIAL PROBLEMS IN VILLAGES AND THE
WAYS OF SOLVING THEM FROM THE POINT
OF VIEW OF PEOPLE WHO LIVE IN VILLAGES
(on the basis of the research done
in the Donetsk region)**

The article includes the results of the research, which was done in October 1998 within the frames of joint Ukrainian — British project on support of the development of agricultural business in Donetsk oblast. As a result of conducting 32 focus-groups in 9 villages of Starobeshevo and Slavyansk regions there were pointed out the main social problems and needs of people who lived in the villages under study. Nine most acute problems were pointed out: unemployment, traffic problem, where and how to spend leisure time, medical services, water supply, gas supply, repair services, fuel and heating problems, work of schools and kindergartens. Suggestions of village people as to the ways of solving these problems are analyzed in the article. There are also given recommendations on those ways of overcoming the existing problems, which are possible on the regional administrative level.